Aspekti semiotike teatra

radoslav lazić

Semiotika teatra ili semiologija pozorišta u nas kao da zaostaje iza prodora interesovanja za opštu semiologiju, kao i neke posebne semiološke teorije. Odista je uočljivo veliko zanimanje za semiologiju filmske umetnosti, u čemu je od posebnog značaja zauzimanje prof. dra Dušana Stojanovića u prevođenju, izboru i objavljivanju filmske semiologije. Najzad, treba istaći i činjenicu da je dr Dušan Stojanović autor i prve u nas sistematske studije iz semiologije filma (*Film kao prevazilaženje jezika*, Univerzitet umetnosti, Beograd, 1975). Institut za film u Beogradu je objavio i niz ogleda i knjiga posvećenih semiologiji filma. Može se reći da je semiologija filma, kao teorija ove umetnosti, u nas dovoljno publikovana, što ne isključuje naše živo i dalje interesovanje za ovu specifičnu teorijski relevantnu metodologiju.

Semiologija pozorišta ili semiotika teatra (ovde namerno navodimo oba izraza, jer su oba prisutna u bogatoj semiološkoj literaturi u svetu, pa i u nas) odavno je već poseban predmet izučavanja na mnogim umetničkim univerzitetima u svetu (Pariz, Bolonja, Krakov i drugde). Razloge za zaostajanje semiotike teatra u nas valja tražiti u opštem zaostajanju teorije pozorišta prema stvaralačkoj praksi. Često podložni različitim teorijskim modama ovde smo ostali i bez toga. Izgleda da samo nekoliko desetina ogleda iz semiologije pozorišta, pretežno prevedenih s drugih jezika i iz drugih kultura, stidljivo podstiču našu radoznalost za pogledima i aspektima semiotike teatra. Retki domaći autori su pokazali i dokazali svoje naučno interesovanje za semiologiju pozorišta.

Na nedavno održanom Međunarodnom kongresu za estetiku izrečena je zanimljiva misao: da *ima onoliko semiotika koliko ima semiotičara*. Ovaj stav može se uzeti kao tačan i stoga što je semiologija kao nauka o znakovima pred nizom metodoloških, teorijskih i naučnih problema. Otuda različitost, pluralizam metoda opšte semiološke nauke, pa prema tome i jedne posebne semiologije pozorišne umetnosti.

Opšta semiologija, kao nauka koja izučava znakove: jezike, kodove, signalizacije, komunikacije, informacije..., utemeljena je u našem vremenu. Za Ferdinanda de Sosira, oca moderne semiologije, to je »nauka koja proučava život znakova u društvenom životu«. Funkcije i medijumi, značenje: oblik i supstanca znaka, znak i značenje, forma znaka, oblici opštenja, smisao: kodovi i hermeneutika, logički kodovi, estetski kodovi i društveni kodovi jesu predmet jedne sažete klasifikacije kako je zamišlja Pjer Giro (*Semiologija*, BIGZ, 1975). Po ovom autoru, »semiološka svest mogla bi, sutra, da postane glavni jemac naše slobode«. Otuda prirodna potreba da se u našem vremenu i umetnost tumači semiološkom metodologijom. Posebne semiološke nauke o jeziku, literaturi, muzici, slikarstvu, filmu, pozorištu, dobile su nedavno i nekolike studije o semiotici televizije. (*New Accents, Reading Television*, John Fiske and John Hartley; iz knjige *Čitanje televizije* uskoro će biti objavljeno poglavlje »Televizijski kôd u mome izboru u rubrici *Estetika RTV*«, u beogradskom časopisu »RTV — teorija i praksa«).

Pozorišna semiologija ili semiotika teatra u nas je još uvek nedovoljno mišljena i studirana, nešto malo više prevođena i tu i tamo publikovana; još uvek bez celovite studije ili zbornika, ova posebna semiološka naučno-teorijska disciplina kao da nam izmiče u svome utemeljenju i produbljivanju problematike semiologije teatra. Ipak, jedan od retkih naših pozorišnih semiologa dao je svojim izborom, redakcijom i uvodnim tekstom, posvećenim *Semiologiji pozorišta* u časopisu »Pozorište« (Tuzla, januar—april, 1973, 1—2), dobar prilog mladoj semiologiji teatra u nas. U izboru dra Milana Bunjevca objavljeni su sledeći tekstovi: Tadeuš Kovzan, *Znak u pozorištu;* Jindrih Honzl, *Promenljivost pozorišnog znaka;* Žorž Munen, *Pozorišna komunikacija;* E. Balcežan i ZB. Osinjski, *Pozorišna predstava u svetlu teorije informacija;* Andžej Menzinjski, *Uz članak »Pozorišna predstava...«;* E. Balcežan i Zb. Osinjski, *Pozorišna predstava... odgovor na diskusiju;* Marčelo Panjini, *Prilog semiologiji klasičnog pozorišta;* Žorž Munen, *Savremeni mim;* Rolan Bart, *Bolesti pozorišnog kostima;* Jašihiko Ikegami, *Stratifikaciona analiza pokreta šaka u indijskom klasičnom plesu;* Pjotr Bogatirjev, *Pozorište lutaka*, Rolan Bart, *Pouka o pisanju;* Olga i Isak Revzin, *Semiotičko eksperimentisanje Ežena Joneska.* Time je dr Milan Bunjevac označio svoje sistematsko proučavanje semiologije pozorišta. Agilni prevodilac Biserka Rajčić je svojim preciznim prevodima bogatila našu oskudnu literaturu iz semiotike teatra. Najpre u niškom časopisu za umetnost, nauku i društvena pitanja »Gradina« (god. IX, maj—jun 1974, br. 5—6), ona objavljuje svoja dva prevoda: Pjotr Bogatirjov, *Pozorišni znaci;* Karel Brušak, *Znaci u kineskom pozorištu.* Treba pomenuti i druge njene prevode posvećene semiologiji pozorišta i emitovane na III programu Radio-Beograda. Bogaćenju literature o semiologiji pozorišta doprineće svakako već dugo najavljivani tematski blok koji će urediti Zvonimir Mrkonjić, a namerava da ga objavi jedan od naših najboljih teatarskih časopisa »Prolog« u broju 44/45 pod naslovom *Teatar i semiotika.* Najavljeni su sledeći tekstovi: Umberto Ecco, *Semiotika kazališne predstave;* Tadeusz Kowzan, *Znak u kazalištu;* Anne Übersfeld, *Aktantski model u kazalištu;* Denis Poniž, *O semiologiji kazališta;* Milko Valent, *Semiotika lutke;* Petar Brečić, *Tada glazba — Svjetla pozornice.* Vredan prilog semiotici teatra daje u svojoj knjizi i Dževad Karahasan (*Kazalište i kritika*, »Svjetlost«, Biblioteka »Thalia«, Sarajevo, 1980). U svojim teatarskim refleksijama, koje predstavljaju svojevrstan naučno-teorijski napor konstituisanja jedne fenomenologije teatarske umetnosti, Karahasan objavljuje u posebnom odeljku tri ogleda *O semiologiji predstave: Skica za model predstave kao znakovnog sistema, Teorija u kritici, kritika u teoriji* (Tri knjige o teatru: Drašković, Kulenović, Stojanović), *Semiologija kazališnog jezika.* O tome da li je i koliko moguće semiotičko izučavanje teatra Karahasan misli da »posmatrati predstavu kao sistem znakova znači odrediti ju kao skup formalnih elemenata čiji su odnosi zasnovani na uzajamnom suprotstavljanju, čime se imanentno izriče tvrdnja da je organizacija predstave određena nizom pravila kojima se regulira kombiniranje znakova (odnosno da kazališna predstava realizira sopstvenu meta-strukturu sa sintaksom čija se pravila mogu izvesti analizom predstave)«.

I, to nije sve... Ostalo je rasuto u periodici. Neprevedeno. Ili čeka da bude napisano i objavljeno...

* * *

Izabrao i priredio tematski blok (semiotika/semiologija) i likovne priloge: R. Lazić

Pripremanje pozorišne lutke